

1-Kazus

15 yoshli U. velosipedda ketayotib, yo'lni kesib o'tayotgan V.ning boshidan mo'ynali telpagini yulib olib qochdi. Buni motosiklda ketayotgan F. ko'rib qolib uni ushlamoqchi bo'ldi. U. ga yetib ongli ravishda motosikl bilan urib yubordi va o'rtacha og'irlikda tan jarohati yetkazdi.

Tergovchi F. ning harakatini JKning 105-moddasi 1-qismini, ya'ni qasddan o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazish deb kvalifikatsiya qildi.

Himoyachi esa, F ga nisbatan JK ning 39-moddasini qo'llab, jinoiy javobgar bo'lmasligi lozimligini ta'kidladi.

Tergovchi va himoyachining harakatlariga baho bering. Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning shartlarini tahlil qiling. Fikringizni asoslab bering.

Kazusga javob.

Yuqoridagi kazusdan kelib chiqib, unda keltirilgan holatlar bo'yicha nimalarga e'tibor qaratishimiz lozimligini, qanday savollarga javob topishimiz kerakligini aniqlab olishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu sababli kazus yuzasidan aniqlanishi va oydinlik kiritilishi lozim bo'lgan xolatlar quyidagicha;

- Vaziyatdagi U. ning harakatlarini tahlil etish
- Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning shartlarini tahlil etish
- Tergovchi va himoyachi harakatlarini tahlil etish
- Xulosa.

Vaziyatdagi U. ning harakatlarida jinoyat alomatlari mavjud. Shaxs ijtimoiy xavfli qilmish sodir etdi bunda jinoyatning tarkibi obyekt-mulk, obyektiv tomon-harakat, subyekt-15 yoshli shaxs, subyektiv tomon-ayb(qasd) , mavjud. Shuningdek huquqqa xilof, ayb, jazoga sazovorlik belgilari ham mavjud. JK ning 166-moddasi. Talonchilik, ya'ni o'zganing mulkini ochiqdan-ochiq talon-taroj qilish deb ko'rsatib o'tilgan. JK ning 17 moddasiga muvofiq. Jismoniy shaxslarni javobgarligi jinoyat sodir etgunga qadar o'n to'rt yoshga to'lgan shaxslar ushbu kodeks 97-moddasi birinchi qismi, 98, 104, 106, 118, 164-166 ... jinoyatlar uchun avobgarlikga tortilishi belgilangan. Mazkur vaziyatda U. ga nisbatan ham jinoiy javobgarlik belgilanishi kerak.

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazishning zaruriy shartlari quyidagilar;

Birinchi sharti-ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni hokimiyat organlariga topshirish maqsadida ushlashdir.¹ Fikrimizcha bunda shaxsning maqsadi nimadan iborat edi? Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlab uni hokimiyat organlariga topshirish asosiy vazifa bo'lishi kerak, albatta ushlash paytida unga nisbatan zarar yetkazib quyish mumkin. Lekin bunda o'sha vaziyatdagi sharoit, vosita, motiv, maqsad, usul, barchasi hisoblab tahlil etilgan holda shuningdek shaxsning o'ch olish maqsadida unga zarar yetkazgan bo'lsa umumiy asosda javobgarlikga tortilishi kerak bo'ladi. Ikkinchi sharti-ushlanayotgan shaxsning sog'lig'i yoki mulkiga muayyan zarar yetkazilishiga yo'l qo'yiladi.² Fikrimizcha bunda ham yuqoridagi maqsadiga va qasd shaklining mavjudligiga e'tibor qaratishimiz kerak. Ushlanayotgan shaxs qarshilik ko'rsatish harakatlari sodir etsa bunda ushlayotgan shaxs uzini himoya qilish maqsadida ya'ni oxirgi zarurat holatida

---

¹ Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi(umumiy qism).Oliy o'quv yurtlari uchun darslik.-T.;TDYU nashriyoti.2006.240-bet.

² Rustamboyev M.H.Jinoyat huquqi(umumiy qism).Oliy o'quv yurtlari uchun darslik.-T.;TDYI nashriyoti.2006.241-bet.

unga zarar yetkazishi mumkin. Uchinchi sharti-Ushlash vaqtida zarar yetkazish jinoyatchining qochishiga yo'l qo'ymaydigan yagona vosita bo'lishi lozim.³ Fikrimcha bunda aynan o'sha vaziyatda shaxsni ushlashning boshqa chorasi bo'lmasligi kerak ya'ni eng so'nggi imkoni bo'lishi lozim. Boshqa imkoniyatlari bor bo'lib sodir etilgan bo'lsa shaxs javobgarlikga tortiladi. To'rtinchi sharti- ushlash zararlar nisbati teng bo'lgan holdagina qonuniy hisoblanadi, ya'ni ushlash vaqtida yetkazilgan zarar sodir etgan jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasiga va xarakteriga, ushlash holatiga nisbatan to'g'ri kelmasligi mumkin emas.⁴ Fikrimizcha shaxs ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash jarayonida u yetkazishi mumkin bo'lgan zararining miqdori, ushlayotgan shaxs unga nisbatan yetkazgan zarardan oshib ketmasligi kerak, albatta bunda holda ham aynan o'sha holatdan kelib chiqib, vaziyatdagi sharoit,qochayotgan shaxsning harakatlari,ushlovchining imkoniyatlari,xavflilik darajasi, ruhiy holati, qarshilik harakatlari bor yo'qligi bularning barchasini hisobga olgan holda tahlil etish va vaziyatga to'g'ri baho berish mumkin. Shuningdek ushlash holatiga ham mos bo'lishi kerak harakatlar.

Demak yuqoridagi holatlardan kelib chiqib mazkur vaziyatga e'tibor qaratamiz. Tergovchi Jinoyat Kodeksning 105-moddasi 1-qismini ya'ni qasddan o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazish.Sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lmagan va ushbu kodeksning 104-moddasida nazarda tutilgan oqibatlariga olib kelmagan,lekin sog'lig'ining uzoq vaqt, ya'ni kamida yigirma bir kun,ammo, to'rt oydan ko'p bo'lmagan davrda yomonlashuviga yoki umumiy mehnat qobiliyatining o'n foizdan o'ttiz uch foizgacha yo'qolishiga sabab bo'lgan qasddan o'rtacha og'ir shikast yetkazish.⁵ deb kvalifikatsiya qilingan. Bu JK ning 15-moddasiga binoan tasniflanganda jinoyatlar o'z xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra; ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyat, uncha og'ir bo'lmagan, og'ir' va o'ta og'ir jinoyatlarga bo'linishi ko'rsatilgan. Mazkur vaziyatga ko'ra motosikl haydovchisi qasddan ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatni sodir etgan. Mazkur vaziyatda jinoyatning belgilari ya'ni; ijtimoiy xavfli qilmish,huquqqa xilof,ayb,jazoga sazovorlik mavjud. Jinoyat tarkibining zaruriy elementlari obyekt-shaxsning hayoti va sog'lig'I, obyektiv tomon-qilmish(harakat), subyekt-16 yoshga to'lgan aqli raso shaxs, buni biz motosikl haydayotgan shaxs deb ko'rsatilgan. Demak shaxs haydovchilik guvohnomsiga ega bo'lgan bo'lishi kerak bu esa uni 18 yoshda ekanligini tasdiqlaydi. Albatta vaziyatda bu holat aniq ko'rsatilmagan balki bo'lmasligi ham mumkin lekin bizga shunday deb taxmin qilish uchun asos bor, subyektiv tomon-ayb(qasd) mavjud. Tergovchi bu vaziyatda ushlashdan maqsad, ushlovchining imkoniyatlari, usullari, vositalarini inobatga olgan bo'lishi lozim.

---

³ Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi(umumiy qism).Oliy o'quv yurtlari uchun darslik.-T.;TDYI nashriyoti.2006.241-bet.

⁴ Rustamboyev M.H.Jinoyat huquqi(umumiy qism).Oliy o'quv yurtlari uchun darslik,-T.;TDYI nashriyoti.2006.242-bet.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.Rasmiy nashr-O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.-T,"Adolat",2017,-70 b.

Shuningdek shaxsga o'rtacha og'irlikdagi shikast yetkazilishini tasdiqlovchi tibbiy xulosa bo'lishi zarur. JKning 104,105,109-moddalarida birinchi qismida qayd etilgan badanga yetkazilgan turli darajadagi shikast belgilari doirasi qat'iyydir. Bunda badanga yetkazilgan shikast muayyan darajadagi og'irlikga taaluqligini e'tirof etish uchun ulardan bittasi yetarli bo'ladi. Agar badanga yetkazilgan shikast og'ir, o'rtacha og'ir, yoki yengil xususiyatga ega ekanligini ko'rsatuvchi bir nechta belgi mavjudligi aniqlansa, shaxsni jinoyat ishida ayblanuvchi tariqasida ishtirok etishiga jalb qilish to'g'risida qarorda hamda sud hukmida ularning barchasi bayon etilishi shart.⁶ Demak Tergovchining harakatlari asosli hisoblanadi.

Himoyachi esa JK ning 39-moddasini ya'ni ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida zarar yetkazish. Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni hokimiyat organlariga topshirish maqsadida ushlash vaqtida unga zarar yetkazish, agar uni ushlash uchun zarur bo'lgan choralarning chegarasidan chetga chiqilmagan bo'lsa, jinoyat deb topilmaydi. Ushlash vositalari va usullariga, qilmishning hamda uni sodir etgan shaxsning xavflilik darajasiga, shuningdek, ushlash sharoitiga butunlay mos kelmaydigan, ushlash zarurati taqazo etmagan holda ushlanayotgan shaxsga qasddan zarar yetkazish ushlash choralari chegarasidan chetga chiqish deb topiladi. Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlash vaqtida unga yetkazilgan zararning qonuniyligini baxolashda, qilmishni sodir etgan shaxsning ushlashdan qochish maqsadida qilgan harakatlari, ushlovchining kuchi va imkoniyatlari, ruhiy holati va ushlash bilan bog'liq bo'lgan boshqa holatlar hisobga olinadi. Maxsus vakolatli shaxslar bilan bir qatorda jabrlanuvchi va boshqa fuqarolar ham ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash huquqiga egadirlar⁷ deb yozilgan. Shunga muvofiq himoyachi ushlash uchun zarur bo'lgan choralardan chetga chiqilmagan deb topmoqda. Jinoyat kodeksining 39-moddasi, 2-qismiga ko'ra, ushlash choralari chegarasidan chetga chiqish deganda, ushlash vositalari va usullariga, qilmish va uni sodir etgan shaxsning ijtimoiy xavflilik darajasiga, shuningdek, ushlash sharoitiga butunlay mos kelmaydigan va natijada ushlanayotgan shaxsga qasddan zarar yetkazilishini tushunish lozim.⁸

Fikrimizcha motosikldagi F. ushlash uchun zarur bo'lgan choralardan chetga chiqqan va buni quyidagicha asoslaymiz.

Birinchidan F. mazkur vaziyatda ushlash huquqiga egamidi? Ha chunki U bunda fuqarolik burchini bajarishi kerak edi va uning bu harakati ijtimoiy foydali hisoblanardi uni ushlash orqali jinoyatchilikga qarshi kurashish va uni oldini olishda

---

⁶ O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 27-iyun 2007-yil 6-sonli qarori-[www/lex.uz](http://www.lex.uz)

⁷ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Rasmiy nashr-O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.- T. "Adolat", 2017, 18-b

⁸ M.H. Rustamboyev, B.H. Ahrorov. "Jinoyat huquqi" darslik-T. "Ilm ziyo", 2006, 239 b.

uzining hissasini qo'shgan bo'lardi. F da mazkur vaziyatda harakat boshlashi uchun asos bormi?

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlash uchun quyidagi asoslar bo'lishi kerak; 1) shaxsning jinoyat sodir etganligi. Bunda asos bo'lib ayrim hollarda sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi xizmat qilsa, ba'zi hollarda jinoyat sodir etish faktining o'zi yetarli hisoblanadi. 2) jinoyat sodir etgan shaxsning uni huquqni muhofaza qiluvchi organga topshirmoqchi bo'lgan shaxsdan qochishi hisoblanadi.1

Demak mazkur vaziyatda U.ning telpagni olib qochishi ya'ni jinoyat sodir etish faktining mavjudligi harakat boshlashga asos bo'ladi. Endi F. da ushlashdan maqsad nima edi? Uning maqsadi U.ni ushlash va uni huquqni muhofaza qiluvchi organlarga topshirish kerak edi. Aytaylik shu maqsadda harakat boshladi lekin unga yetib olgan va ongli ravishda urib yuborgan va jarohat yetkazgan bunday qilish uchun asos bormi? Yo'q aslo chunki F.ning kuchi birinchidan Yoshi katta edi U. esa voyaga yetmagan shaxs bo'lgan; ikkinchidan quvib yetish vositasi motosikl velosipedga nisbatan ustun tezda yetib olgan. Bu vaziyatda unga yetib olib uni oldini tusib quyishi yoki boshqa choralarni qo'llashi mumkin edi. Shuningdek F. ga nisbatan biror bir qarshilik harakatlari bo'lmagan vaziyatda agar bo'lganda biz uni o'zini himoya qilish masadida oxirgi zarurat deb topishimiz mumkin edi va bunday holda jinoyatni istisno qiluvchi holat deb topsa bo'lardi. F.ning harakatlari ushlashni zarur shartlariga mos kelmaydi buni yuqorida aytgan shartlarimizning uchinchi qismidagi- ushlash vaqtida zarar yetkazish jinoyatchining qochishiga yo'l qo'ymaydigan yagona vosita bo'lishi lozim. Vaziyatda esa unday emas boshqa imkoniyatlari bor shuning uchun bu jinoyat hisoblanadi. Vaziyatda ongli degan bu esa qasddan sodir etilganligini anglatadi. F.ning qilgan harakatlari zaruriy shartlaridan yana biri-ya'ni ushlash zararlar nisbati teng bo'lgan holdagina qonuniy hisoblanadi, ya'ni ushlash vaqtida yetkazilgan zarar sodir etgan jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasiga va xarakteriga ushlash nisbatiga to'g'ri kelmasligi mumkin emas. Bunda F. Uni urib yuborganda uning hayotiga ham xavf soldi unga og'ir jarohat yoki o'ldirishi ham mumkin edi. U.ning olib qochgan telpagining bahosi qanchaligidan qat'iy nazar shaxsning sog'lig'I va hayotidan ustun emas.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak motosikl haydovchisi F. quvib borib ongli ravishda U.ga nisbatan qasddan jarohat yetkazgan. Bu esa javobgarlikga tortishga asos bo'ladi deb hisoblayman. Tergovchining harakatlari to'g'ri. Himoyachining asosi asossiz. Ushlash vaqtida ushlash choralaridan chetga chiqqan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Badanga qasddan shikast yetkazishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 27-iyun 2007-yil 6-sonli qarori.
- 2.M.H.Rustamboyev,B.J.Ahrorov."Jinoyat huquqi" darslik-T.."Ilm ziyo",2006 y,
- 3.O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi. Rasmiy nashr-O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.-T.."Adolat",2017 y.
- 4.M.H.Rustamboyev.Jinoyat huquqi/darslik-T.;TDYI rasmiy nashr,2006 y.

Foydalanilgan veb sahifalar.

- 1.www.lex.uz.